

Олим ОЛТИНБЕК
филология фанлари номзоди
Мирзо Улугбек номидаги
Ўзбекистон миллий университети

РАУФ ПАРФИ ВА ЖАҲОН ШЕЪРИЯТИ

Мақолада шоир Рауф Парфининг жаҳон адабиёти вакиллари – В. Шекспир, Ж. Байрон, П. Неруда, Р. Тҳакур, Ш. Муктибодҳ, И. Такубоку ва бошқаларга муносабати ҳамда мазкур ижодкорларнинг шоир ижодига таъсири масалалари тадқиқ этилган.

В статье исследуется влияние на творчество узбекского поэта Рауфа Парфи поэзии В. Шекспира, Дж. Байрона, Р. Тагора, Ш. Муктибода, И. Такубоку как на содержательном уровне, так и формальном.

The article investigates the relationship between Uzbek poet Rauf Parfi and representatives of world literature as William Shakespeare, John. Byron R. Tagore, Sh Muktibodh, I. Takuboku and the impact of these poets on the work of R. P.

Калит сўзлар: жаҳон шеърияти, ижодий жараён, сонет, эпиграф, романтик, образ, эстетик тамойил, адабий-эстетик қараш, иқтибос, туркум, классик, лирика, шеърий жанр, рондо, рондель, танка, хокку, поэтический прием.

Ключевые слова: мировая поэзия, процесс творчества, сонет, эпиграф, романтичный, образ, эстетический принцип, литературно-эстетический взгляд, цитата, коллекция, классика, лирика, лирический жанр, рондо, рондель, танка, хайку, поэтический прием.

Key words: world poetry, process of creation, sonnet, epigraph, romantic, character, esthetician principle, literary-esthetician view, citation, collection, classics, lyrics, lyrical genre, rondo, rondel, tanka, haiku, poetic style.

Рауф Парфининг “Пушкинга” деб номланган: *Шеърларинг-ла яшинади қалбим, Ширин ором баҳи этдинг, раҳмат. Шеърларинг-ла ўйларга толдим, Ватанимга топдим муҳаббат*, шеъри остида 12. 03. 56. санаси қўйилган. М. Ю. Лермонтовнинг “Қарағай” шеърини эса у ушбу санадан бор-йўғи ўн беш кун кейин (27. 03. 56) таржима қилган экан(1). Ўшанда шоир ҳали 15 ёш атрофида эди. Рауф Парфининг кейинги дафтарларида таржималар сони янада кўпайиб борган. Булар жаҳон шоирлари Ҳ. Ҳейне, П. Верлен, Р. Тҳакур, А. Блок, П. Неруда, Р. Рождественский ва бошқалар қаламига мансуб. Шоир

ижодининг илк даврига тегишли бу таржималар унинг жаҳон шеърияти намуналари билан танишуви ва, айни пайтда, она тилига ўгириш тажрибалари жуда эрта бошланганидан далолат беради. Бу ижодий жараён шоир умрининг охиригача давом этди.

Рауф Парфи муҳаббат қўйган дунё адабиётининг вакилларидан бири Вильям Шекспирдир. Шоир 1965 йили уч сонетдан иборат “Ҳамлет” шеърини ёзди. Унда шеър муаллифи: “Замондошим менинг, жафокаш Ҳамлет, О, дўстим, дунёда хунхорларни кўр, Ожиздир бу қалам, ожиз тасаввур”(2), дея Шекспир қаҳрамонига ҳамдард бўлган эди. Шеърда инглиз классик шоирининг: “Сўлдирма! Дунёга шафқат қил, қизғон...” сўзлари эпиграф қилиб олинган. “Эй ажсал, жонимни тез олғил фақат, Ёлғонга қул эмиши, ё раб, ҳақиқат” мисралари эса яна бир бошқа шеърига эпиграф сифатида танланган.

Рауф Парфини Шекспир билан боғлайдиган яна бир ришта унинг сонетлари. Дунё сонетчилигига иккита йўл бор: бири Петрарка йўли (классик сонет), иккинчиси Шекспир йўли (эркин сонет). Р. Парфи сонетчиликда Шекспир йўлини тутди, ўша йўлда ўзбек сонетчилигини янги босқичга кўтарди. Ўзбек шоири умрининг охиригача Шекспирнинг ашаддий муҳлисларидан бўлиб қолди. Ҳаётининг сўнгги йилларида (2003 йил) Шекспир сонетлар китобидаги биринчи шеърни таржима қилди. Шоирнинг ўз дастхатида сақланаётган ушбу сонет ҳали эълон қилинмаган. Шу боис, уни шу ўринда келтиришни лозим топдик:

*Асло сўнмасин деб нафосат боғи,
 Асл ток зангидан мева кутгаймиз,
 Гунчалар очилгай, хазон сипоҳи
 Гул биргин тўқадир, биз-да ўтгаймиз.
 Сен эрса ўзингга ўзинг мафтунсан,
 Ул юксак фазилат воз кечар сендан.
 Камолот тарк этса – майибсан, хунсан,
 Ўзингга ханжарсан, ўзингга сандон.
 Сен баҳор элчиси, ўткинчи нашот,
 Фаносан, безарсан бу кунинг холос,
 Гунча юз очмасдан сўларми, наҳот?!
 Истрофи қизғончдан бўлмадинг холос.
 Шафқат қил ўзингга, сўлдирма гулинг,
 Очилсин ғунчалар, гулласин умринг(1).*

Рауф Парфига кучли завқ берган ва руҳлантирган шоирлардан яна бири – Жорж Байрон. Инглиз романтик шеъриятининг даҳоси қаламига мансуб “Манфред” драматик достони Р. Парфи томонидан таржима қилинган. Адабиётшунос Н. Раҳимжонов бир мақоласида шоир билан бўлган ўзаро сұхбатдан шундай парча келтиради: “Манфред” менга жудаям ёқиб қолди. Ҳамма нарсани биласиз-у, аслида ҳеч нарса йўқ. Унда руҳият жудаям баланд, ўзгача. Руҳимга яқин. Унда шундай озод фикрлар борки, роҳатланиб қотиб

қоласиз. Манфред – даҳшатли образ. Манфред – озод одам, ҳеч нарсага бўйсунмайди. Ва ҳеч қандай мутеълик кўринишини тан олмайди...”(3).

Рауф Парфининг Байрон шахсияти ва шеъриятига руҳий яқинлиги унинг “Байроннинг сўнги сафари”(2) шеърида ҳам кўринади. Ушбу сафар ўз даврида ҳам жаҳон адабий жамоатчилигининг эътиборини тортган эди. Бу ҳақда В. Скотт ўзининг “Лорд Байрон ўлими”, В. Гюго “Лорд Байрон хақида” мақолаларини, А. Пушкин “Денгизга” шеърини, шунингдек, В. Кюхельбекер, К. Рилеев, Д. Веневитинов каби шоирлар ҳам шеърлар ёзишган. Буларнинг барчаси шоир вафот этган – 1824 йили ёзилган эди. Орадан 152 йил ўтиб (1976 йил), ўзбек шоири Рауф Парфи ҳам ушбу мавзуга мурожаат қилди.

1823 йили Грецияда миллий-озодлик ҳаракати бошланиб кетган эди. Қадимги юонон маданиятининг ашаддий муҳлиси бўлган Байрон ушбу курашда иштирок этишни ўзининг ҳам инсоний, ҳам шоирлик бурчи деб билди. 1824 йил 19 апрелда ўлими олдидан у шундай деган эди: “Мен унга (Грецияга – О.О.) вақтимни, мол-мулкимни, соғлиғимни бердим – бундан ортиғини қилишим мумкинми? Энди эса унга ҳаётимни бераман”. Рауф Парфи қалбини ўзига ром этган туйғу, бу – Байроннинг миллий-озодлик ҳаракатида иштирок этиши эди.

Рауф Парфи мурожаат қилган дунё адабиёти вакиллари уч жиҳатдан: ё Озодлик туйғуси билан, ё Ватан қайғуси билан, ёхуд эстетик принциплари билан шоирга яқин туради. Баъзан бу уч жиҳат мужассамлашиб келган. Шу маъноларда Рауф Парфига чилилик шоир Пабло Неруда ҳам жуда яқин. Шунинг учун ҳам шоиримиз унинг нафақат шеърияти, балки шахсиятига ҳам катта ҳурмат билан қараган эди. Унинг “Пабло Неруда ўлимига” шеъри бунга далил. Шеърда Р. Парфи уни “Чилининг оппоқ тонги”, “Озодликнинг сўнгсиз осмони”, ҳатто, Озодлик осмонининг қуёши деган сўзлар билан таърифлайди. Афсус, уни ўлдирдилар: “Уфқнинг бўйнига сиртмоқ – дор ташлаб”, “ўлдирдилар қора машъал тутган қора шайтанат”. Мазкур мудҳиш воқеа ҳақида адибимиз Асқад Мухтор шундай ёзган эди: “Фашист самолётлари Сантьягони ўққа тутган куни у пойтахтдан юз чақиримча узоқда, денгиз соҳилидаги Исла Негра қишлоғидаги ижодхонасида эди. Шоирдан доим қўрқиб-титраб турган хунтага ўша куни бу қўл келди, қишлоқнинг телефонлари, алоқа йўллари дарҳол узилди... Фашизм шоирлардан доим қўрқади. Ҳамма вақт шундай бўлиб келган. Фашизм шоир ҳалок бўлгандан кейин ҳам ундан қўрқади. Ўлим тўшагида ётган Неруданинг остонасига карабинёрлар қўйилди. Дўстлари, яқинлари, ҳатто маъсума Матильда (умр йўлдоши. – О. О.) ҳам унинг ёнига киритилмади. Шоирнинг бирон сўзи оламга ёриб чиқишдан қўрқишарди...

Оғир касаллик ва юрт фожеаси бир хафтада шоирни ҳаётдан юлиб олиб кетди. Ўша кечасиёқ фашистлар Сантьягода ҳам, Исла Неграда ҳам унинг уйларига бостириб кириб, оташин қуйчининг ҳар қандай изини, ижоди, мероси ва кутубхоналарини то охирги варафи, охирги сўзигача йўқ этишга қасд қилдилар...

Иккинчи куни буюк шоиринг тобутини уйга қўйиб бўлмади: хоналар сувга тўлдирилган эди. Тобутни кўчага бир неча ғишт устига қўйдилар” (4).

1973 йилнинг 23-24 сентябрларида юз берган ушбу воқеа Неруда юртидан миллионлаб чақирим узоқликда яшаётган бир ўзбек шоирининг қалбида ҳам акс-садо берди. Рауф Парфи бу ҳолни шундай баҳолайди:

*Қўлларига қайтадан қора машъал олган
машъум шайтанат –
Зулматликлар Чилининг оппоқ тонгини
Чил-чил синдиридилар.
Қонли санжсоқ илдилар, Пабло.
Етим қилмоқ бўлдилар озодликни
Фақат.
Яна ўзларини етим қилдилар, Пабло(2).*

Рауф Парфи Пабло Неруданинг олтита шеърини таржима қилган эди. Табиати ва туйғуларида муштараклик бўлмаган бир шоир бошқа бир ижодкорнинг адабий оламига кира олмайди. Пабло Неруда Нобель маъруzasида: “Шоирлик бурчи менга, нафақат гўзаллик ва уйғунлик, ҳайратли муҳаббат ва чексиз қайғу билан ошно бўлишни амр қиласи, балки инсонларга хос қаҳрли ишларни ҳам поэзиямнинг бир бўлаги бўлишини талаб этади”(5), деган эдики, бу сўзлар Рауф Парфи адабий-эстетик қарашларига ҳам бегона эмаслигини қайд этиш лозим.

“Бас, менинг учта пирам бор, – дейди Рауф Парфи бир мақоласида, – Яссавий пирам, Навоий пирам, Тҳакур пирам”(3). Шоир жаҳон адабиёти намояндаларидан бирортасини Робиндрнатҳ Тҳакурчалик улуғламаган. Яссавиу Навоийлар, шак-шубҳасиз, миллий-маънавий йўлимизнинг ўзгармас маёклари. Тҳакур эса истибодд исканжасидан ўз миллатини олиб чиқиш йўлларини ёритган даҳо ижодкор. У ўзининг нафақат юрту миллатига муҳаббати, балки шу ватаннинг миллий озодлиги йўлидаги жасорати билан ҳам Рауф Парфига устоз.

Робиндрнатҳ Тҳакур шеърларидан бирида: *Оҳ. Ҳиндистон, онајсон, қўшиқларим сен учун, Юрагимиз сеники – ўзга бизда нима бор, - деса, Рауф Парфи:*

*Оҳ, она Туркистон, қуйлайман ёниб,
Дунё журъатини бердинг қўлимга.
Мен энди англадим Туркий Дунёни,
Мана, мен тайёрман энди ўлимга(6), –*

деб ёзган эди. Улуг ҳинд шоири: “Мен шеърларимда бирорта ҳам ёлгон айтганим йўқ”, – деган бўлса, ўзбек шоири: “Ёлғон – истеъододнинг кушандаси. Ёлғон ёзган шоирнинг руҳи ўлади”, – деган эди. Демак, Тҳакур Рауф Парфига ватанпарварликдан тортиб, то ижод принципларигача устоз ҳисобланади.

Шоиримизнинг Тҳакур ҳақидаги биринчи шеъри 1973 йили ёзилган. “Тҳакур ва срабон ёмғири” деб номланган ушбу шеърдан кейин у яна “Тҳакурга

иқтибос” (1993), “Тҳакурнинг охирги шеъри” (2003) асарларини ҳам ёзди. Умрининг охирида эса “Тҳакурия” туркуми устида ишлаётгани ҳақида хабар беради. Адабиётшунос Н. Раҳимжоновнинг маълумот беришича: “Иймон асири” мажмуасига “Магар кулфат коминдадир” мақоласи сўзбоши ўрнида берилиши мўлжалланган. Робинранатҳ Тҳакурнинг:

*Магар кулфат коминдадир она юрт –
Жумла жаҳон, кайҳон бўлсин хабардор,*

мисраларини эпиграф сифатида бермоқчи бўлган”(7). Буларнинг барчаси Рауф Парфининг “улуг ҳинди”га эҳтироми намуналари эди.

Яна бир ҳинд шоири – Муктибодҳ. Рауф Парфи муҳлислари бу номни шоир шеърларидан бирининг сарлавҳаси сифатида биладилар. Шарачандра Мадҳав Муктибодҳ (1921 – 1964) – XX аср ҳинд адибларидан бири. “Янги кунлар аломати” (1949) шеърий мажмуаси, “Кишпра” (1954) ҳикоялар тўплами ва “Сарҳад” (1962) романи босилган. Ҳинд шеъриятини янги шакллар билан бойитган миллатпарвар адиб. Рауф Парфининг “Муктибодҳ дуоси” шеъри мазкур ижодкор номи билан боғлиқ. Шоир шеърдаги:

*Қачон тонг отади менинг юртимда,
Қачон адo бўлар гамга ботган гам?!*(8)

сўзларини Муктибодҳ муножоти орқали айтмаса, совет пичоги яланғоч турган 1981 йилда ўз тилидан айта олмасди.

Умуман, Рауф Парфи бу усулдан кўп фойдаланган. Уларнинг аксарияти бирор ижодкор номи билан боғлиқ. Энг муҳими, ўша ижодкор билан шоир орасида туйғудошлиқ, қисматдошлиқ ва маслақдошлиқ бор. Рауф Парфи бу билан ҳам ўқувчига ўз дардини етказиш йўлини қилган, ҳам жаҳон адабиётидаги бизга нотаниш бир дардоши билан таништириб ўтган...

Яқинда шоир Берди Раҳмат “Шеърият байрамлари” номи билан Рауф Парфи ҳақидаги хотира-мақоласини эълон қилди. Мақолада муаллиф “Хотирот” китобидаги шеърлар ҳақида тўхталиб, фикрини шундай давом эттиради: “Шулардан бири XX аср япон классик шоири Иsicава Такубоку тилидан айтилган. Бор-йўғи беш сатр:

*Ҳасратимнинг
Суюқ тошларидан
Даҳма қурмоқчиман
Ўзимга
Ичida ўз жасадим бўлсин.*

Шу шеър сабаб менда япон шеъриятига қизиқиши уйғонади. Умуман, мен ва менга tengdoш ижодкорларни жаҳон шоирлари ижодига қизиқтирган инсон Рауф Парфи эди”(9). Дарҳақиқат, шундай. Лекин Рауф Парфи бизни фақат жаҳон шоирлари ва уларнинг асарлари билангина таништирмади, балки жаҳон шеърияти жанрларига ҳам ошно этди.

Замонавий ўзбек лирикасида жаҳон адабиётидан кириб келган шундай шеърий жанрлар борки, уларнинг миллий шеъриятимиз бағрида қонунийлашуви бевосита Рауф Парфи ижоди билан боғлиқ. Булар рондо (“Хайрлашдик... Ўйнар капалак...”), рондель (“Бу хафа кеча кечар”), танка (бешликлар), хокку (учликлар). Сонет ҳам ўзбек шеъриятида Рауф Парфи қалами орқали янги босқичга кўтарилид ҳамда унинг ҳеч кимникига ўхшамаган мумтоз намуналари яратилди.

Рауф Парфи ўзбек ўқувчисини жаҳон адабиёти намояндалари билан икки усулда танишитирди: биринчиси, улар ҳақида маълумот бериш воситасида (шеър, мақола ва адабий сұхбатда), иккинчиси, асарларини таржима қилиш орқали. Шоирнинг таржима ғаладонида дунё шеъриятининг икки юздан зиёд намунаси бор. Уларнинг катта қисми ҳалигача чоп этилмаган. Ушбу таржималарни тўплаш, нашрга тайёрлаш ва таржимашунослик ҳамда адабий таъсир нуқтаи назаридан тадқиқ этиш бугунги адабиётшунослигимизнинг муҳим масалаларидандир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ч. Рўзиевда сақланаётган Р. Парфининг шахсий архивидан. 1-дафтар.
2. Рауф Парфи. Кўзлар. – Т., 1978.
3. Раҳимжонов Н. Истиқлол ва бугунги адабиёт. – Т.: “O’QITUVCHI”, 2012. 189-б.
4. Мухтор А. Кампаньero Пабло//Шеър – шоир виждони. – Т.: “MUMTOZ SO’Z”, 2011.
5. Адиларнинг Нобель маъruzалари. – Т.: Faafur Fулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2008.
6. Рауф Парфи. Туркистон руҳи. – Т.: “SHARQ”, 2013.
7. Рауф Парфи. Сакина. – Т.: “Muharrir”, 2013.
8. Рауф Парфи. Сабр дарахти. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986.
9. Берди Раҳмат. Шеърият байрамлари. “Шарқ юлдузи” журнали, 2013 йил 4-сон.